

»VAŠKE STRAŽE« V SLOVENIJI: AD HOC (PРАВNA) ANALIZA ODZIVA POLICIJE IN DRUGIH PRISTOJNIH ORGANOV

BENJAMIN FLANDER

Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, Slovenija
benjamin.flander@um.si

V prispevku so predstavljeni izsledki *ad hoc* analize odziva policije (in drugih pristojnih organov) na najnovejši primer varnostnega samoorganiziranja občanov. S pretežno pravnega vidika smo ovrednotili način, na katerega so se na pojav in dejavnosti »vaške straže« v Ivančni Gorici odzvali državni organi (tj. policija). V okvirjih, ki jih določa omejitev obsega prispevka, smo odziv pristojnih institucij na vnovični pojav vigilantizma na »sončni strani Alp« primerjali z odzivom države in policije ob pojavu in dejavnostih Štajerske varde. Ugotovili smo, da je bil odziv policije ustrezen, strokovno utemeljen in sorazmeren in da je slovenski pravni red kljub noveli zakona, ki ureja varstvo javnega reda in miru, glede vprašanja »vaških straž« ostal nedorečen.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fvv.8.2023.8](https://doi.org/10.18690/um.fvv.8.2023.8)

ISBN
978-961-286-792-8

Ključne besede:
varnost,
lokalna skupnost,
vaška straža,
Zakon o varstvu javnega
reda in miru,
policija,
vigilantizem

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fvv.8.2023.8](https://doi.org/10.18690/um.fvv.8.2023.8)

ISBN
978-961-286-792-8

Keywords:

safety,
local community,
village guard,
Protection of Public Order
Act,
police,
vigilantism

»VILLAGE GUARDS« IN SLOVENIA: *AD HOC* (LEGAL) ANALYSIS OF THE REACTION OF THE POLICE AND OTHER COMPETENT BODIES

BENJAMIN FLANDER

University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana, Slovenia
benjamin.flander@um.si

The paper presents the results of an *ad hoc* analysis of the response of the police (and other competent authorities) to the most recent case of citizens' security self-organization. From a predominantly legal point of view, we evaluated how state authorities (i.e. the police) responded to the appearance and activities of the »village guard« in Ivančna Gorica. Within the framework of the paper, we compared the response of the competent authorities to the re-emergence of vigilantism in Slovenia with the response of the state and the police to the emergence and activities of the Styrian Guard. We found out that the response of the police was appropriate, professional and proportionate and that, despite the amendment of the law regulating the protection of public order and peace, the Slovenian legal order remained vague regarding the issue of »village guards«.

1 Uvod

Od jeseni 2018 dalje so Slovenijo tako in drugače zaznamovale Štajerska varda in, v znatno manjši meri, nekatere druge vigilantske skupine, ki so se označevale kot varde, vahte ali straže. Uveljavitev sprememb zakonodaje s področja javnega reda in miru in nadzora državne meje ter pravnomočna obsodba vodje Štajerske varde je zaskrbljenost, ki so jo povzročale te skupine, večinoma odpravila. V medijih in javnosti o omenjeni in drugih podobnih skupinah skorajda ni bilo več glasu. Zato je bilo mogoče sklepati, da so bile razpuščene ali vsaj, da so njihove dejavnosti prenehale.

Na začetku letošnje jeseni so medije znova preplavila poročila o varnostnem samoorganiziranju prebivalcev. V občini Ivančna Gorica skupina občanov, ki se v medijih omenja kot »vaška straža«, zvečer in ponoči patroljira ter bdi nad varnostjo občanov in njihovega premoženja. Vodja skupine D. P. pojasnjuje, da so se krajani samoorganizirali, ker se zaradi čedalje pogostejših tatvin in vlomov v stanovanjske hiše, poslovne in verske objekte ter gradbišča ne počutijo več varne. Ob rob zapisanemu mediji navajajo, da se število članov »vaške straže« v Ivančni Gorici povečuje, ker naj bi po navedbah vodje skupine občani začutili, da je kriminaliteta težava, da je odziv policije nezadosten in da se želijo priključiti iniciativi. Zaradi vse pogostejših vlomov in tatvin naj bi bili, po navedbah župana, zaskrbljeni tudi krajani Žužemberka. V tej občini »vaške straže« sicer še niso ustanovili, so pa napovedali, da se bodo morali v primeru nadaljnega poslabšanja razmer povezati, ob pasivnosti policije samoorganizirati in zaščititi svojo varnost in premoženje (Valadžija, 2023).

V prispevku so predstavljeni izsledki *ad hoc* analize odziva policije (in drugih pristojnih organov) na najnovejši primer varnostnega samoorganiziranja občanov. S pretežno (vendar ne izključno) pravnega vidika bomo ovrednotili način, na katerega so se na pojav in dejavnosti »vaške straže« v Ivančni Gorici odzvali državni organi (tj. policija). V okvirjih, ki jih določa omejitev obsega prispevka, bomo odziv pristojnih institucij na vnovični pojav vigilantizma na »sončni strani Alp« primerjali z odzivom države in policije ob pojavu in dejavnostih Štajerske varde.

2 O vigilantizmu

Za označevanje pojava in dejavnosti straž, vaht, vard, milic in drugih podobnih oblik varnostnega samoorganiziranja se je v znanstveni in strokovni literaturi uveljavil izraz vigilantizem, ki naj bi imel v različnih kontekstih različne konotacije, tako pozitivne kot negativne. Abrahams (1998) na primer ugotavlja, da je vigilantizem izmuzljiv in večplasten družbeni pojav in da zato njegova enotna oz. univerzalna definicija ne obstaja. Po eni od možnih opredelitev lahko vigilantizem razumemo kot dejavnost ali niz dejavnosti, ki so na prvi pogled videti kot uradna dejanja, dejansko pa jih izvajajo posamezniki ali skupine brez javnih pooblastil, v prepričanju, da se je njim ali komu drugemu zgodila krivica ali da je bilo storjeno kaznivo dejanje ali prekršek, na katerega se državni ali drugi uradni organi ne želijo, ne morejo ali ne znajo ustrezno odzvati, zaradi nesposobnosti, nepoštenosti ali neučinkovitosti pri izvajanju javnih pooblastil.

Organizirano skupino posameznikov in njene dejavnosti lahko označimo kot vigilantsko, če izpolnjuje naslednje pogoje (Abrahams, 1998; Haas, 2010; Hine, 1998): 1) vigilant je civilist (vigilantsko skupino sestavljajo posamezniki, ki niso vojaške ali druge uradne osebe, pač pa »navadni« občani); 2) dejavnosti vigilanta oz. vigilantske skupine so načrtovane in koordinirane; 3) dejavnosti, ki jih izvajajo take skupine, so nezakonite (pomenijo prekršek ali kaznivo dejanje); 4) vigilantizem je usmerjen proti (dejanskim ali namišljenim) storilcem prekrškov ali kaznivih dejanj; in 5) člani skupine so hierarhično organizirani in imajo (samo)oklicanega vodjo in jasno verigo poveljevanja.

Vigilanti svoje dejavnosti običajno dojemajo kot »zapolnjevanje vrzeli«, ki nastane zaradi nesposobnosti ali neučinkovitosti državne ali lokalne oblasti, zato lahko nekatere pojavne oblike vigilantizma razumemo kot namerno in v večini primerov nezakonito ravnanje posameznikov, ki nimajo javnih pooblastil, s ciljem preprečitve dejanja ali kaznovanja nekoga, ki je povzročitelj dejansko ali domnevno nezakonitega ali deviantnega ravnanja (Nel, 2016). Skratka, vigilantni »vzamejo zakon v svoje roke«, da bi preprečili ali kaznovali nezakonito oz. deviantno ravnanje posameznikov ali skupin. Vigilanzem je kot tak vsaj delno usmerjen v zagotavljanje kolektivne varnosti in javnega reda v okoliščinah, kjer dejansko ali navidezno formalno družbeno nadzorstvo ne deluje ali deluje pomanjkljivo. Vigilanti svoje ravnanje dojemajo kot moralno upravičeno uporabe sile, ki je nujno potrebno, če in kadar ni

ustreznih formalnih mehanizmov preprečevanja kriminalitete in zagotavljanja javnega reda.

Nel (2016) opozarja na pogosto preveč enostransko dojetje vigilantizma. Pri tem opozarja, da prevladujoč pravni pogled na vigilantizem vztrajno ignorira temeljne vzroke tega pojava, pri čemer država raje preprosto krivi vigilante za njihova dejanja in jih kaznuje, ker so vzeli zakon v svoje roke. Po njenem mnenju se vigilantizem giblje na meji med »zakonitostjo in nezakonitostjo«, ker vigilant paradoksalno krši zakon, s ciljem, da bi zagotovil njegovo spoštovanje, kar implicira negotovo in sporno naravo razlikovanja med deviantnostjo in odzivi na deviantnost, vključno z dvoumnim statusom vigilantov kot storilcev.

Haas (2010) je vigilantizem razdelil na tri vrste, ki se razlikujejo po svojih posebnih namenih: 1) vigilantizem z namenom nadzora kriminalitete; 2) vigilantizem z namenom nadzora družbenih skupin; in 3) vigilantizem z namenom nadzora političnega režima. Kot posebno vrsto navaja virtualni vigilantizem, ki se je pojavil z razvojem informacijskih tehnologij in interneta. Vigilantizem z namenom obvladovanja družbenih skupin je usmerjen proti skupinam, ki domnevno ogrožajo vrednote družbe. Za razliko od vigilantizma, ki se usmerja v nadzor kriminalitete, ta vrsta vigilantizma ne potrebuje »kriminalca« (tj. osebe, ki je zagrešila ali domnevno zagrešila kaznivo dejanje ali prekršek) kot tarče. Cilj te vrste vigilantizma naj bi bil obramba države in družbe (njenege teritorija in vrednot) pred pripadniki določenih družbenih skupin, zlasti manjšinskih družbenih skupin in migrantov.

Priznani zgodovinar Timothy Snyder (2017) trdi, da si večina držav prizadeva monopolizirati nasilje. Demokracija in pravna država sta možni le pod pogojem, če je državna oblast edina, ki lahko monopolizira in zakonito uporabi silo in je ta omejena z zakonom. Zato so po Snyderju vigilantske in paravojaške skupine grožnja sodobnim demokratičnim državam. Takšne skupine lahko nastanejo v obliki paravojaškega krila politične stranke, osebne telesne straže določenega politika ali na videz spontanah državljskih pobud, za katere se običajno izkaže, da jih je organizirala stranka ali njen voditelj (Snyder, 2017).

Vigilantizem se, v takšni ali drugačni obliki, pojavlja povsod po svetu, vendar je v nekaterih državah bolj razširjen kot v drugih, razlike pa nastajajo tudi v odzivanju držav (njihovih pravnih redov) in policije na vigilantizem. Primerjalno-teoretično

lahko odzivanje državne oblasti na vigilantizem razdelimo na dva osnovna pristopa. Prvi se osredotoča na strategije, ki temeljijo na pravni prepovedi, inkriminaciji (v obliki prekrškov ali kaznivih dejanj) in pregonu (dejavnosti) vigilantov in vigilantских skupin. Drugi pristop, ki je prvemu diametralno nasproten, pa temelji na strpnosti do vigilantov in vigilantских skupin ter sodelovanju državnih organov s tovrstnimi skupinami pri opravljanju uradnih nalog. Nel (2016) ugotavlja, da se v praksi v večini primerov državna oblast na pojav in dejavnosti vigilantov odzove s prepovedjo in kaznovanjem. Zdi se, da to odraža dejstvo, da v večini pravnih sistemov ni bilo nobenega zakonodajnega poskusa, da bi vigilantizem poglobljeno naslovil in dejanja vigilantov ločeno opredelil kot posebna kazniva dejanja in prekrške. Tudi sodna praksa je po njenem mnenju do vigilantizma skoraj brez izjeme odklonilna.

3 »Vaška straža« v Ivančni Gorici: odziv države (policije)

V nadaljevanju prispevka bomo s pretežno (vendar ne izključno) pravnega vidika ovrednotili način, na katerega so se na pojav in dejavnosti »vaške straže« v Ivančni Gorici odzvali državni organi (tj. policija). V okvirih, ki jih določa omejitev obsega prispevka, bomo odziv pristojnih institucij na vnovični pojav vigilantizma na »sončni strani Alp« primerjali z odzivom države in policije ob pojavu in dejavnostih Štajerske varde.

Iz objav v medijih lahko razberemo, da je skupina občanov, ki zvečer in ponoči patroljira ter bdi nad varnostjo občanov in njihovega premoženja, med tatvino ujela storilca in ga zadržala do prihoda policije. Občani so svoj manever posneli s pametnim telefonom. Pomagača, za katerega trdijo, da ga je tat imel, jim ni uspelo zadržati in kasneje tudi ne izslediti. Kot smo poudarili že v uvodu, so občani, ki so se organizirali kot vaška straža, in tudi nekateri drugi občani oz. krajani prepričani, da je vlomov in kraj preveč, policija pa, da je nemočna. Če se zgodi, da policija kakšnega storilca prime, se po prepričanju občanov »nikomur nič ne zgodi«. Predstavniki policije to odločno zanikajo. V podkrepitev teh navedb je Policijska uprava Ljubljana (PU Ljubljana) v izjavi za medije sporočila, da je v zadnjih treh mesecih preiskovala večje število kaznivih dejanj v Ljubljani, okolici Grosuplja in na Kočevskem. 22 osumljencem, ki so osumljeni 72 različnih kaznivih dejanj, so odvzeli prostost, preiskovalni sodnik pa je zoper vse te osumljence odredil tudi pripor. Predstavniki PU Ljubljana so poudarili, da med preiskanimi kaznivimi dejanji izstopa tudi šest kaznivih dejanj velikih tatvin oz. vlomov v župnišča na območju Grosuplja,

Ivančne Gorice in Ribnice. Izrazili so stališče, da je »pomembno, da po prijemu osumljenцев tovrstnih kaznivih dejanj ne beležimo več« (G. K., 2023; Valadžija, 2023).

Občina Ivančna Gorica je organizirala sestanek s predstavniki policije in iniciative občanov ter to tudi objavila na svojih spletnih straneh. Podžupan je pritrnil oceni, da so v občini zaznali porast vlomov in kraj. Izrazil je stališče, da na občini nimajo informacij o tem, ali so osebe, ki jim je policija odvzela prostost, povezane tudi z drugimi kaznivimi dejanji, ki so se zgodila v občini. Opozoril je, da je za občine Ivančna Gorica, Grosuplje in Dobropolje v nočnem času na voljo le ena policijska patrulja. Če se v eni od občin zgodi prometna nesreča, policije v drugi občini praktično ni. Izrazil je stališče, da je izraz vaška straža nekoliko pretiran, da pa na občini razumejo stisko ljudi, ki čutijo, da morajo ukrepati. Po njegovem mnenju ne morejo samo čakati in gledati, kako se kriminaliteta razrašča. Pojasnil je, da so se na sestanku na občini s predstavniki Policijske postaje Grosuplje dogovorili, da bo občina PU Ljubljana zaprosila za nočne okrepitve na terenu (G. K., 2023; Valadžija, 2023).

V odgovoru na novinarsko vprašanje enega od spletnih portalov so s PU Ljubljana sporočili, da v občini Ivančna Gorica v prvih devetih mesecih letošnjega leta v primerjavi z enakim obdobjem preteklih petih let ne beležijo povečanega števila kaznivih dejanj. Tatvin je približno enako, vlomov pa je v primerjavi z leti poprej celo manj. Je pa, kot priznavajo na PU Ljubljana, zaradi vlomov in kraj več škode. Leta 2019 je ta znašala v prvih devetih mesecih slabih 420.000 evrov, letos pa že nekaj več kot 640.000 evrov. Na PU Ljubljana poudarjajo, da se zavedajo pomena sodelovanja policije z lokalno skupnostjo in da je to pomembno za občutek varnosti ljudi. So pa odločno proti ustanavljanju vaških straž, njihove dejavnosti skrbno spremljajo, prilagajajo ukrepe za zagotavljanje varnosti in presojujejo morebitna odklonska dejanja, ker tovrstne skupine občanov vidijo kot varnostno tveganje. Ustava po navedbah predstavnikov PU Ljubljana sicer zagotavlja svobodo zbiranja in združevanja, vendar te dejavnosti ne smejo posegati v pristojnosti in naloge, ki jih lahko izvajajo le državni organi (Valadžija, 2023).

Na to stališče policije se je odzval D. P., ki naj bi bil vodja skupine, ki jo sam naslavlja kot iniciativo. Ta ne razume, zakaj bi želela policija nadzorovati njihovo skupino, ker njeni člani niso del problema in niso storilci kaznivih dejanj. Nasprotno, policiji celo

pomagajo, ker opravljajo delo, ki bi ga morala opravljati policija. Ob tem je poudaril, da se iniciativa v Ivančni Gorici krepí. Na začetku jih je bilo v njihovi iniciativi okoli šest, v zadnjem času pa se nanj množično obračajo občani, tudi iz drugih občin, ki bi radi pomagali (Valadžija, 2023).

4 Razprava

Če »vaško stražo« v občini Ivančna Gorica primerjamo s Štajersko vardo, lahko v luči Haasove (2010) klasifikacije ugotovimo, da imamo opraviti z različnima tipoma vigilantizma. Štajerska varda je bila ustanovljena z namenom izvajanja nadzora nad nezakonitimi migranti oz. prosilci za azil, ki po mnenju pripadnikov skupine ogrožajo državo (Flander, 2020, 2022), Vodja Andrej Šiško jo je opisal kot prostovoljno obrambno skupino Štajerske z več kot sto člani, ki ne bo dovolila, da bi jo razorožili in ki bo odgovorila, če bosta domovina in narod ogrožena (Toplak, 2019). Člani skupine so se udeleževali organiziranih urjenj, ki so vključevala učenje rokovanja z orožjem. Komunikacija v skupini je temeljila na strogi hierarhiji, ki je vključevala postroj in raport vodji. Skupina je imela reševalno službo. Njeni člani so nosili uniforme oz. maskirna oblačila, hladno orožje (sekire ipd.) in imitirane kose strelnega orožja (N. Č., 2019). Člani skupine so s ciljem varovanja in izvajanja nadzora patroljirali na meji s Hrvaško, dejavnosti skupine pa so privedle tudi do javno odmevnih incidentov (njeni člani so, med drugim, vstopili v prostore policijske postaje in grozili policistom) (Flander, 2022). V nasprotju s Štajersko vardo, ki je imela nekatere značilnosti paravojaške skupine, imamo v primeru »vaške straže« v Ivančni Gorici opraviti z vigilantno skupino, ki svoje dejavnosti izvaja z namenom nadzora kriminalitete. Skupina ima vodjo, vendar ni oborožena, za svoje člane ne izvaja urjenj in tudi sicer nima atributov vojaške oz. obrambne formacije. Dejavnosti skupine so omejene na območje občine, kjer je skupina med izvajanjem nadzora s ciljem zagotoviti varnost premoženja (pred vlomilci in tatovi) med drugim dokumentirano izvedla t. i. državljanski odvzem prostosti.

Razlike lahko opazimo tudi, če primerjamo način, na katerega se je na obe različici vigilantizma odzvala država na čelu s policijo. V primeru Štajerske varde se je državna oblast odzvala z nasprotovanjem ustanavljanju tovrstnih skupin, po zapletih pri pripravi in sprejemu predloga zakonskih sprememb v Državnem zboru pa tudi s

prepovedjo in sankcioniranjem njihovih dejavnosti.¹ Zaradi opozoril policije, da po tedaj veljavni zakonodaji tipičnih dejavnosti pripadnikov Štajerske varde in drugih podobnih skupin, razen izjemoma, ni bilo mogoče obravnavati kot prekrške (Flander, 2020, 2022; Generalni sekretariat vlade Republike Slovenije, 2019), je Državni zbor Republike Slovenije konec septembra 2020 na predlog opozicije takratne desnosredinske vlade Janeza Janše sprejel dopolnitve Zakona o varstvu javnega reda in miru (»Zakon o dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZRJM-1A)«, 2020) ter Zakona o nadzoru državne meje (»Zakon o dopolnitvah Zakona o nadzoru državne meje (ZNDM-2E)«, 2020). Z dopolnitvami »Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1)« (2006) je zakonodajalec določil, da se z globo kaznuje oseba, ki nosi, razkazuje ali uporablja dekorativno orožje, imitacije orožja, orožje ali druge predmete, ki so po videzu podobni orožju z namenom vzbujati videz, da izvaja naloge uradnih ali vojaških oseb. Če je dejanje storjeno v skupini najmanj dveh oseb, se posameznik kaznuje z višjo globo. Z višjo globo se kaznuje oseba, ki nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju ali z uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da izvaja naloge uradnih ali vojaških oseb. Novela je kot prekršek sankcionirala tudi ravnanje posameznika, ki v skupini najmanj dveh oseb nosi maskirna oblačila, uniformo ali oblačila, podobna uniformi uradnih ali vojaških oseb, in s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju ali z uporabo simbolov, grbov, zastav ali z ustvarjanjem vtisa hierarhične ureditve skupine, ali uporabo vozil, na katerih so nameščene prepoznavne oznake, ali z uporabo opreme ali pripomočkov vzbuja videz, da gre za policijsko ali vojaško silo, in nima pravne podlage za delovanje v zakonu. Na podoben način je tipične dejavnosti pripadnikov Štajerske varde prepovedala in sankcionirala tudi novela Zakona o nadzoru državne meje (Flander, 2020; 2022; »ZNDM-2E«, 2020). Kot odzivu države oz. državne oblasti na pojav in dejavnosti Štajerske varde lahko štejemo tudi kazenski pregon in pravnomočno obsodbo vodje skupine in njegovega tesnega sodelavca zaradi storitve kaznivega dejanja ščuvanja k nasilni spremembi ustavne ureditve oz. pomoči pri tem dejanju po 348. členu Kazenskega zakonika (Flander, 2022; »Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2)«, 2012).

¹ Takratni minister za notranje zadeve je izrazil mnenje, da je vsakršno ustvarjanje vzporednih oboroženih struktur nevarno, nedopustno in skrajno problematično. Ustanavljanje in delovanje tovrstnih skupin je kot popolnoma nesprejemljivo ocenil tudi predsednik republike in vrhovni poveljnik Slovenske vojske. Javno je izrazil mnenje, da je Slovenija varna država, v kateri nihče, ki za to ni pooblaščen, ne sme samovoljno skrbeti za varnost države in njenih meja.

Pri »vaški straži« v občini Ivančna Gorica gre, kot rečeno, za »svež« primer vigilantizma oz. varnostnega samoorganiziranja občanov. Državni organi z izjemo policije se na dejavnosti skupine občanov za zdaj še niso odzvali (v medijskih objavah izpostavljena izključno policija). Iz tega, da je bil v prostorih občine organiziran sestanek predstavnikov lokalne oblasti, iniciative in policije, na katerem so o problematiki razpravljali za skupno mizo, lahko sklepamo, da odziv pristojnih na pojav in dejavnosti te vigovalantske skupine ni (bil) a priori odklonilen in izključujoč. Predstavniki občine (podžupan) je izrazil razumevanje stiske občanov, ki po njegovem mnenju »čutijo, da morajo ukrepati in ne morejo samo čakati in gledati, kako se kriminal razrašča« (Valadžija, 2023).

V odzivu policije in drugih organov državne oblasti na oba primera lahko opazimo nekatere podobnosti, vendar tudi pri teh obstajajo razlike. Ministrstvo za notranje zadeve je, na primer, izrazilo stališče, da so nekatera dejanja pripadnikov Štajerske varde in nekaterih drugih v tistem času dejavnih skupin predstavljala resno varnostno tveganje za državo in državljane, saj je bil njihov skriti namen – pod krinko varnostnega samoorganiziranja – izvajati uradne naloge (vključno z varovanjem državne meje), ki so v izključni pristojnosti državnih organov. Ustanovitev in delovanje varde in drugih podobnih skupin so predstavniki ministrstva, policije in varnostne stroke ocenili za resno in neposredno grožnjo suverenosti in celovitosti Republike Slovenije (Flander, 2020; 2022; Generalni sekretariat vlade Republike Slovenije, 2019). Precej bolj zadržan je bil odziv policije v primeru »vaške straže« v občini Ivančna Gorica. Ob soočenju z vodjo iniciative so predstavniki policije, kot rečeno, poudarili, da se zavedajo pomena sodelovanja policije z lokalno skupnostjo v pogledu zagotavljanja občutka varnosti ljudi. Navkljub temu je policija izrazila odločno nasprotovanje ustanavljanju vaških straž in poudarila, da njihove dejavnosti skrbno spremljajo, prilagajajo ukrepe za zagotavljanje varnosti in presojujejo morebitna odklonska dejanja, ker tudi tovrstne skupine občanov po oceni policije predstavljajo varnostno tveganje. Policija meni, da kljub ustavnim določbam o svobodi zbiranja in združevanja dejavnosti občanov ne smejo posegati v pristojnosti in naloge, ki jih lahko izvajajo le državni organi. Vsak primer tovrstnega združevanja, organiziranja in delovanja posameznikov in skupin spremljajo in presojujejo zakonitost, odgovornost in vpliv na varnostno oceno v lokalnem okolju in v državi (Valadžija, 2023).

5 Sklepne opazke

Po opravljeni *ad hoc* analizi lahko ugotovimo, da se je slovenska policije in z njo država na vnovičen pojav vigilantizma načeloma odzvala drugače kot pred leti v primeru Štajerske varde. Sklepati je, da so predstavniki policije in občinske uprave upoštevali dejstvo, da se primer oblikovanja varnostne iniciative krajanov v občini Ivančna Gorica po svoji naravi in značilnostih, kljub nekaterim podobnostim, pomembno razlikuje od primera Štajerske varde. Iz objav v medijih lahko sklepamo, da »vaški stražarji« v Ivančni Gorici ne nosijo (imitacij) orožja in uniform ali maskirnih oblačil, nimajo organiziranih urjenj in ne vzbujajo videza (para)vojaške ali policijske organizacije in da gre potemtakem za primer varnostnega samoorganiziranja občanov, ki je za državo in lokalno skupnost ter državljane in občane občutno manjše varnostno tveganje, kot je bila Štajerska varda. Policija kljub temu nasprotuje tovrstnim varnostnim iniciativam in opozarja, da bo uresničevanje temeljne pravice do zbiranja in združevanja z namenom izvajanja dejavnosti, ki jih pravni red opredeljuje kot naloge policije, preprečila in sankcionirala. Na načelni ravni ocenjujemo, da je takšen pristop policije ustrezen, strokovno utemeljen in legitimen. Za naslavljanje varnostnih problemov, na katere opozarja vodja iniciative, je pravni red predvidel mehanizme, kot so denimo sveti, sosveti, komisije in druge oblike partnerskega sodelovanja občanov s policijo, na katerih se naslavlja varnostna vprašanja v lokalnih skupnostih. To, da občani »stvar vzamejo v svoje roke«, s tem, da patrolirajo pa ulicah, po mnenju varnostne stroke ni pravilna pot k preprečevanju vlomov in tatvin ter tudi na splošno k zagotavljanju varnosti v lokalni skupnosti.

Ne glede na navedeno pa se v zvezi z dogodki v Ivančni Gorici, kjer naj bi, kot že omenjeno, »vaška straža« tudi že odvzela prostost domnevnemu vlomilcu in ga zadržala do prihoda policije, odpira vrsta pravnih vprašanj. Ali je tovrstno povezovanje oz. združevanje in zbiranje občanov sploh dovoljeno, oz. ali je pravno nedopustno ali nemara celo prepovedano? Kakšne pravne posledice bi nastale, če bi se domnevni vlomilec uprl in bi člani varnostne iniciative občanov zoper njega uporabili silo? Ali bi nastale okoliščine, v katerih bi njihovo ravnanje lahko izpolnilo zakonske znake kaznivega dejanja?² Katera ravnanja »vaških stražarjev« so

² Policija v zvezi s tem opozarja, da se morajo občani, ki se povezujejo v tovrstne skupine, zavedati nevarnosti svojega početja. Če bi se posamezni storilci kaznivih dejanj prijetju uprli, bi namreč lahko nastale tudi hude neželene posledice (G. K., 2023).

prepovedana (in sankcionirana)? Ali je pravno prepovedano že »samo patroljiranje« po ulicah? Ali je povezovanje v tovrstne iniciative oz. skupine prepovedano kot tako?

»Ustava Republike Slovenije (URS)« (1991) določa, da se sme pravica vsakogar, da se svobodno združuje z drugimi, z zakonom omejit, če to zahteva varnost države ali javna varnost. Združevanja v iniciative oz. skupine, ki se poljudno označujejo z izrazom »vaške straže« ter tudi zbiranja članov take iniciative na javnem kraju ali v zasebnem (odprtem ali zaprtem) prostoru predpisi izrecno ne prepovedujejo. »Zakon o javnih zbiranjih (ZJZ-UPB5)« (2011) denimo tovrstnega zbiranja krajanov sploh ne naslavlja. Po drugi strani je nesporno, da gre pri zagotavljanju osebne varnosti in varovanju premoženja ljudi, preprečevanju, odkrivanju in preiskovanju kaznivih dejanj in prekrškov ter odkrivanju in prijemanju storilcev kaznivih dejanj in prekrškov za naloge, ki so po »Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol)« (2013) v izključni domeni policije. To načeloma pomeni, da teh nalog drugi subjekti, tako posamezniki kot skupine oseb, ne morejo in tudi ne smejo opravljati, vendar ob tem ne gre spregledati, da pravni red pripoznava možnost samozaščitnega ravnanja in samopomoči in pri tem posamezniku daje »pooblastila«, ki so sicer domena policije. »Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB16)« (2021), na primer, v 160. členu določa, da sme tistemu, ki je zasačen pri kaznivem dejanju, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, vsakdo vzeti prostost in ga zadržati do prihoda policije. Čeprav določba o t. i. državljanski aretaciji ne more in ne sme biti razumljena kot pravna podlaga za delovanje »vaških straž«, se zdi, da veljavni slovenski predpisi tovrstnega zbiranja in združevanja posameznikov ter tipičnih ravnanj članov teh skupin (izvajanja »terenskega državljankega nadzora«, patroljiranja ipd.) ne prepovedujejo oziroma ne sankcionirajo.

Ni namreč jasno, ali je novela »ZJRM-1A« (2020), ki je naslovlila prepovedane dejavnosti vigilantov, zajela tudi ravnanja, ki so značilna za pripadnike »vaške straže« v Ivančni Gorici. Čeprav izvajajo dejavni nadzor, ki po videzu ustreza nadzoru iz delokroga policijskih nalog, člani varnostne iniciative občanov v tej občini po do zdaj objavljenih informacijah ne razkazujejo in ne uporabljajo orožja ali imitacij orožja in predmetov, ki so po videzu podobni orožju, z namenom vzbujaati videz, da izvaja naloge uradnih oseb. Prav tako ne nosijo maskirnih oblačil, uniform ali oblačil, podobna uniformi uradnih oseb, čeprav s svojim obnašanjem, ravnanjem, gibanjem in zadrževanjem na določenem javnem ali zasebnem kraju morebiti vzbujaajo videz, da izvajajo naloge uradnih oseb. Navedena izvršitvena dejanja oz. elementi prekrškov so v »ZJRM-1« (2006) navedena kumulativno, zato bi bilo morebitno

sankcioniranje »vaških stražarjev«, če njihova ravnanja ne bi izpolnjevala zakonskih znakov kaznivih dejanj, pravno sporno, čeprav je analogija *intra legem* v kazenskem in prekrškovnem pravu načeloma dovoljena.

Zdi se, skratka, da je slovenski pravni red kljub noveli »ZJRM-1« (2006) glede vprašanja »vaških straž« ostal nedorečen. Natančneje, očitno je, da je bila novela oblikovana *ad rem* in je naslovila (s prepovedjo in sankcioniranjem) delovanje Štajerske varde in njej podobnih organiziranih in uniformiranih skupin, ne pa tudi delovanja skupin, kakršna je »vaška straža« v Ivančni Gorici. Ob tem se zastavi vprašanje, ali je zakonodajalec namenoma tako ravnal ali pa je preprosto spregledal, da ima vigilantizem več obrazov. Kakor koli že, vsaj delne odgovore na pravna vprašanja, ki smo jih zastavili v prispevku, bi morala podati ustavno sodna praksa, če bo pobuda za oceno ustavnosti »ZJRM-1A« (2020), ki jo je vložil Andrej Šiško, sprejeta v odločanje.

Literatura

- Abrahams, R. (1998). *Vigilant citizens: Vigilantism and the state*. Polity Press.
- Flander, B. (2020). Varde: geneza in pregled novel Zakona o varstvu javnega reda in miru in Zakona o nadzoru državne meje. V G. Meško, R. Hacin in K. Eman (ur.), *6. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: varnost v ruralnih in urbanih okoljih. Konferenčni zbornik* (1. izd.) (str. 79–85). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Flander, B. (2022). *The state sovereignty in the trenches: a legal perspective on vigilantism in Slovenia*. Predavanje na The Central European Professors' Network's International Scientific Conference on 'Nation, state and sovereignty', Budimpešta, 15. 11. 2022.
- G. K. (24. 9. 2023). *Policija nasprotuje vaškim stražam. Početje je nevarno, lahko tudi kaznivo*. MMC RTV SLO. <https://www.rtvsl.si/lokalne-novice/dolenjska/policija-nasprotuje-vaskim-strazam-pocetje-je-nevarno-lahko-tudi-kaznivo/682514>
- Generalni sekretariat vlade Republike Slovenije. (2019). *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (EVA 2019-1711-0027) – predlog za obravnavo – NOVO GRADIVO ŠT. 1*. [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT18/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/5158f6b59aead6f4c12584be003ea677/\\$FILE/ZJRM-1A_VG-9.pdf](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT18/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/5158f6b59aead6f4c12584be003ea677/$FILE/ZJRM-1A_VG-9.pdf)
- Haas, N. E. (2010). *Public support for vigilantism*. Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR).
- Hine, K. D. (1998). Vigilantism revisited: An economic analysis of the law of extra-judicial self-help or why can't Dick shoot Henry for stealing Jane's truck?. *The American University Law Review*, 47(5), 1221–1255. <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1397&context=aulr>

- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
- N. Č. (4. 9. 2019). Hrvati onemeli v Šiškovem vojaškem taboru: To ni dobro! *Slovenske novice*.
<https://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/hrvati-onemeli-v-siskovem-paravojaskem-taboru-to-ni-dobro/>
- Nel, M. (2016). *Crime as punishment: A legal perspective on vigilantism in South Africa* [Doctoral dissertation]. Stellenbosch University.
- Snyder, T. (2017). *O tiraniji: dvajset stvari, ki smo se jih naučili iz dvajsetega stoletja*. Totaliteta.
- Toplak, G. (23. 11. 2019). *V Šiškovih vardi že več kot tisoč pripadnikov?* Marbor24.si.
<https://maribor24.si/lokalno/v-siskovi-vardi-ze-vec-kot-tisoc-pripadnikov>
- Ustava Republike Slovenije (URS). (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 47/13, 75/16).
- Valadžija, M. (24. 9. 2023). *Ko krajanji vzamejo stvari v svoje roke: policija svari, a vaška straža se krepi*. N1 SLO. <https://n1info.si/novice/slovenija/ko-krajanji-vzamejo-stvari-v-svoje-roke-policija-svari-a-vaska-straza-se-krepi/>
- Zakon o dopolnitvah Zakona o nadzoru državne meje (ZNDM-2E). (2020). *Uradni list RS*, (139/20).
- Zakon o dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru (ZRJM-1A). (2020). *Uradni list RS*, (139/20).
- Zakon o javnih zbiranjih (ZJZ-UPB5). (2011). *Uradni list RS*, (64/11).
- Zakon o kazenskem postopku (ZKP-UPB16). (2021). *Uradni list RS*, (176/21).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije (ZNPPol). (2013). *Uradni list RS*, (15/13, 10/17).
- Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006). *Uradni list RS*, (70/06).